

نیجائی

سوال نمبر 1 - سینف الملوک غنم و بخت دی
لازوال داستان اے - نثار اگر۔

تعارف :

میاں محمد بخش کیندے ہیں
سینف الملوک اک کردار اے الیس نے ایسے عشق
بریں بدیع الجمال نال ملنا اے۔ اک انسان دا
بریں نال ملنا صاف فوق الفطرت گل تئیں اوس
دی گلن بھی سی الیس لے اوہ بریں نال مل جاندا
اے۔ الیس کئی وج سینف الملوک دی غنم و
بخت دی لازوال داستان نظر آوندی اے۔
اگر انسان محنت کرے تے کامیاب ہو سکدا اے
کیندے ہیں :

سینف الملوک بریں دل بھئے نال محبت دل دی
جس جزے لوں لوڑن ٹرے اوڑن اک دن ملدی

میاں محمد بخش دی کتاب ستر العشق :

سوال محمد بخش نے

سینف الملوک تے پوری دے مالن دی
داستان اپنی کتاب "ستر العشق" وج
بیان کیتی اے کہ سینف الملوک نے اپنی
عشق دی خاطر بریں دل ستر کتیا اے۔

کہ برس بدیع الجمال اپنے نفس لوں مار
کا برس دل بیچ جاندا ہے۔

محبت دنیا عجب جہاں یارو ایسا دیکھا نہیں سہاں یارو

ایسے قفلہ دو جہاں قہیاں توں و دلو مشہور
یو تیا کہوں نے ایسے وج انسان ذی
محنت دس داستان چہی ہے۔ ایسے دنیا و
آخرت دلو اں منزلان دس طرف اشارہ
کریا ہے۔ دنیا و زندگی وج اگر انسان
محنت کرتے اوہ کامیاب ہو سکتا ہے ایسے
طرحاں خدا اول سبب قہی کرے تان
وہی منزل ائے ابرہہ سدا ہے۔
کہندے نہیں :

بات مجازی رمز حقایق و نمان دنی مائے سفر العشق کتاب بنائے سبب چہی دج لائے

کہ کتاب داستانے سفر العشق اے سفر الہی
وج کامیابی دار از دسیا لیا ہے۔ سبب
کہندے ہیں تلوار توں کہ دھون اور جلدی
اے فتوحات کردی اے ایسے طرحاں انسان
دھون کوچ کر دے اوہ و وہی منزل
تک ابرہ جاوے گا۔

نیت دی بایزگی :

اپنے مقصد توں
حاصل کرن لئی نیت دی بایزگی جائے
وی کہندے نیں جو انسان بھی لگن نال
اپنے مقصد دی تلاش جاں رکھدا اے
افہ کہدے وی نامراد نیتیں مرڈا۔
کہندے نیں :

اسے کہندے معرکے اندر غرض قعد دی سادے
جو ڈنڈا سو پاوے منت نہیں پر بارے

مطلب منزل تے ایڑن لئی اوکھ راہواں
توں وی گزرا نا نندا اے جیویں سبھا لئی
دی تلاش وچ **نسلیمان فادسی** نے مکر وول
سفر لیتا سی۔ اور اس سفر وچ انیاں
دی نیت بھی سی ایسے لے کھانوں
انیاں دی ملاقات آپ صلی اللہ علیہ وسلم نال
نہیں سی ہوئی مگر مقصد پورا ہو گیا سی۔
حدیث اے۔

انما العمال بالنیات

بانتک اعمال دا دار و مدار نیٹاں اتا وے۔

اپنے حدیث وی مہیاں محمد بخش دی گل توں
ثابت کر دی اے کہ منزل اتے ایڑن لئی
محنت دے نال نال نیت وی صاف ہوئی

جایی دی اس۔

سبھی لگن کے جذبہ :

صیاں محمد بخش کبندے نے
جیڑا بندہ سبھی لگن نال محنت کر دیا اس
توں اس محنت دا بھل فرود ملدا اے۔

لوڑن دا لاریا نا حال لوڑ لیتی جس سبھی
لوڑ کر بندہ جو مر ڈا یا لوڑا دیں لگن لپی

جیڑا بندہ ادے راتوں والیں مرڈ
آدنا اوہ نا کام ہو جاندا اے قرآن پکڑ
اللہ فرماندے۔

وان لیس لالساں الاماسع

اور الساں واسطی ہو، کچھ نہیں سوائے
اوس توں جدیجے لے اور محنت کر دیا اے۔

مینوں جیڑی دھن لگ جاندا اے
فیرتادس توں بندہ نہیں
راتاں وچ دی سنرا اے مینوں دن
دی ٹریاں لڈا نہیں

میر نیازی الیس گل توں ایجے بیان
کردے نہیں کہ بد بھوں میں مقصد دا اشتیاق
رلندا وان فیر ڈان ہوں با رات
میں منزل اے ابروں لے محنت کرنا وراں۔

عبر و میت دن لعین :-

اللہ تعالیٰ نے انسان

نوں عبر دن لعین کہتی ہے اس لیے اس طرح میان
محمد بخش لہندے میں عبر نال محنت کرے۔

جہاں تک سائنس ز اس ناپوں سائنس نے
ڈھونڈ کر نوں میں ناپیں پٹ کیوں تا
پاسا

کر منزل دور ہے مگر عبر اور محنت نال اوس
حاصل لینا جاسکدے کیوں نے جلدی ہے
تم شیطان دالے۔ اوس نے عبر نہ لینا اور
مرند ہو گیا۔

آس و امید دا درس :-

انسان نوں اللہ

نے آں امید دیتی ہے اس جس دن بنا ہے اور
ساری زندگی سفر کردا ہے اور میان صاحب

کے جعل جعل بار ناپا رہیں میت اک دن پوری
پاسا

بعضا مثلن جڑے محمد اور اک بعد اکا سا

لہندے میں لیں انسان نوں نا امید نہیں ہونا
چاہی ہے۔ "مالیو سی لہز ہے" اور مسلسل
بدوجہ انسان نوں کامیاب کر دیندی ہے۔

آٹن ہر ہوں اسلام دی تبلیغ شروع
کیتی مندوں آہ دی جانی دشمن بن
تغ مگر آبنا امید نہیں تھدی۔ واقعہ
طائف توں دی ایسہ عشق لکھدا کہ
سے دی حال وجہ تا امید نہیں ہوتا چاہی؟

فنائی المرشدہ :-

میاں محمد بخش تصوف
دیہاں منزلان بیان کردہ ہیں۔ پہلی منزل
عشق عشق خیاں قدر نہ میرا میرا صاحب
نوں وڑ پائیاں
میں گل کلیاں دارو دارو ارحل جہاں
سائیاں

مرشدہ لئی اپنے آب نوں معانا اے۔ کہ
مرشدہ ہی فیج راہ و لکانہ اے۔ باقی
صوفی شاعر دی طرحاں اور وہ مرشدہ
لئی اپنے آب نوں خیاں کرن لئی تیار
نیں کندیئے میں منہ امرشدہ اوجا
اے اور میں اوس دی خاک یاں۔ اور
مرشدہ دی ذات وجہ اپنے آب نوں
فنا کر لندیئے نہیں کندیئے

مرد بعلرا مرشدہ میرا شاہ غلام محمد
ایل شریعت ایل طریقت دانگ امام محمد

عبر دی تلعین :

میان محمد بخشِ عمر دی تلعین کردے ہیں :
چپ رہیں گے موتی مجلسِ عبرت میں تا میر
باغلاں و انگلوں روڑا بانو میں نہ موتی نہ ریب

کہ انسان دی کامیابی دارازِ خاموشی
نال اپنے مقصد نوں پورا کرنا ہے اگر
اور زور با فتن لوگاتی نوں فیر
ہو جاندی اور ایس نال انسان د
دل وچ وی غم و زبیدہ ہو سدا ایس
تے انسان نوں حد ادی یار وی گلپان
بہ تے کرل جایی دی ہے۔

فنائی اٹھ :

کنڈے میں پیلاناں خدا
دا اور ایس دانان لیں دارا ناکام نہیں ہوندا۔

اول حمد ثنا الہی جو مالکِ برم دا
اس دا نام چنان و دار میدان نہ پر دا

ایس دی مثال اسی دوجی مخلوقات نوں
دی لہ سلند آں نہ ہر مخلوقی جیج سوہی
خدا دی تسبیح کردی ان فیر سب اپنے
کم کاج وچ معروف ہو جاندے ہیں۔
جیویس وارث شاہ کنڈے نہیں :

فجری جوئیدی نال جاں لڑے پاندے
پیناں ڈدو دس وچ مددھانیاں میں

دنیا دی بے نیائی :-

میاں صاحب

الحسین دنیا دے فانی و جو دے انکار
کرت نہیں کیندے نہیں الیہے ختم یون
والی اے۔

دشمن مرے تے خوشی نہ کرے سمجھاں دیں مر
جاناں

ڈیڑے دن بیا محمد اور اُن لوں دُپ جاناں

قرآن کیندے اے۔ وما الحیوة الدنیا الا لھو
و لعبہ

”دنیا سوئے کھیدہ نما شے کھینے“^{۴۴}

بے فیض لوکاں دی نندیاہ

اگر انسان

دوسرے انسان دی مدد نہ کرے تے اس دی
زندگی دا مقصد ہی ختم ہو جاندا اے۔

دنیا تے جو کچھ نہ آوے اوکے سولے دینے
اس بے فیض سٹی لو لوں بیزیاہ الیہ

عبادت لئی تے فرستے وی بویٹ سن۔ مگر

اللہ نے انسان نوں بیدا لیتا دوسرے
لوکاں نال خفا سلوک کرن لئی اور میاں
صاحب کیندے نہیں خود عرفیہ پار توں
بندہ کلاسی خفا اے۔

گناہوں توں شر مندگی :-

میاں محمد بخش

خدا دے سافہ پیشیوں توں شر مارے
نہیں۔

میں باہلی شر مندہ ہو تا پھر بانال گناہاں
کیو آس تو ادس در دی ناکوں پور بنایاں

گنہگارن صبر اعمال نامہ وچ تے کوئی ایسی
گل پیشی جنوں ویکہ کہ روز محشر اللہ صینوں
معاف کر دے وے گا۔ بلکہ انہاں توں امید
اے تے آں اللہ دی رحمت نال کہ اوہ معاف
کردے وے گا۔

اخلاقیات دا درس :-

گنہگار نہیں ہر

بندہ اور نیک وچ لیے فرق آے۔

ہر بندہ دی محبت ایویں جو میں دکان لو بار
بروے بھانویں پنج پنج لیے خنقا لین ہزار
نیک بندہ دی محبت ایویں جو توں دکان لٹا
سودا بھانویں تے ناں تے لٹے آؤں ہزار

کہ اگر بروے بندہ دی محبت اختیار کر
لے تے انسان ایویں خراب ہو جائے
اے ہرے جت بندہ نال رہیے تے اوہ

داکھ نہ تھو فائدہ انسان دی ایسی

زندگی وچ ہی ہوندا آے۔

عشق حجازی توں عشق حقیقی دل سفر ہے
 محمد کنش نے عشق حجازی توں حقیقی
 دل سفر کرن دی بشرط دسی اے کہ
 جدھوں انسان مرشد نال دل لائندہ اے

جہاں طلب قصہ دی بیوس سن قصہ نوش بیوس
 جہاں جاگ عشق دی بیس جاگ سو پیا روس

غیر اوس توں لے لے ہی سلون نہیں
 آؤندا اور اس ب سلون وجہ پر گیا
 اور اللہ دی طرف متوجہ ہوندا اے
 جس بندے توں عشق نہیں ہوندا اور
 عرف ظاہری دنیا وجہ معروف رہندا اے۔

آخری لہجہ :

آخری وجہ میان محمد کنش
 دے فیالات توں ایس طرحان بیان
 کراں دے کہ اور انسان توں محنت
 دا درس دیندے ہیں، آس امید اور
 ثابت قدمی دی لعین کردے ہیں۔ نال
 بی انسان دی اصلاح وی کردے ہیں کہ اور
 پر بندے دی محبت توں دور رہو اور
 سماجی برائیاں اور خود غرض لوکاں توں
 وی کنارہ کشی کرے۔

سوال نمبر 2 - سلطان باہو نون پیدار۔۔۔

تعارف :-

سلطان باہو دس ستاعریں "سی حرفی"
اس الیس توں مراد اس عربی زبان دس تریہ
حروف خالی ہر اک اک حرف توں اک یا
اک توں ودھ بنایا اس۔ الیس بند توں
بیت آکھیا جاندا اس تے بیت دس جمع ابیات
اس اور انیاں دس کتاب توں "ابیات باہو"
آکھیا جاندا اس۔ **باہو** دا مطلب اس اللہ دا
ذکر کرن والا۔ نے اگر باہو توں اللہ تبارک پرست
تے **وہاب** اللہ دانان بن جاندا اس۔ ایہ
ناں انیاں دس والدہ محترمہ مائی راسنی تے آکھیا
سی۔ سو دا لفظ انیاں دس کلام دس نمایاں
نشان اس۔ سلطان باہو نے اپنی شاعری وچ
فلسفہ عشق اتے روشنی پائی اس۔

باہو دا فلسفہ عشق :-
حضرت داتا گنج بخش اپنی کتاب **لشف المحبوب** "ع
وچ لکھدے نیں :-

"محبت جہ عفووں اک خاص حد توں ودھ
جاندی اس تے اوہ عشق بن جاندا
اس"

سلطان باہو وں عشق توں شریعت
 اتے فوجیت دیندے نہیں کیندے نہیں عرف
 ہائے کپڑے ہائے صندے اتے کالک بن کے فخر
 نہیں نہیں بیوندا نہیں وں فوجی لوڑ
 نہیں وڈا عالم نہیں۔
 کیندے نہیں :

علم باہو جوڑے فخری کافر مرہ دیوانہ ہو

کیندے نہیں جہوں انسان حقیقت داران
 یا توں فخری اورہ عمل نہ رہے فخر بھانویں
 کافر مرہ۔

عشق دیان مرہ لالی :

⑤

وعدت

عاشق اپنے خالی وجود دا
 انکار اتے محبوب دا
 حقیقی وجود دا اقرار
 کر دے۔

⑥

شریعت

محبوب دیان ہفتاں سن
 کے عاشق دے دل وچ
 مشورق پیدا ہوندا۔

④ معرفت

عاشق محبوب دے
 طلب وچ اپنے آپ
 توں کم لڑ کیندا۔

⑦ فریقت

عاشق دے دل
 وچ محبوب دے
 طلب پیدا ہوندا۔

③ حقیقت

محبوب دے خدمت
 وچ حاضر ہوندا۔

عشق دا درجہ

عشق آ ایمان :

اورہ عشق نون ایمان
نون او جا جانده نین کینده نین ایمان
دا اگلا درجه عشق آ۔

ایمان سلامت پرکون منج عشق سلامت ہو
منج ایمان شرمادون عشقون دل نون
غیرت ہوئی ہو

لوک کینده نین سالون ایمان دی
حوت نقیب ہو و مگر باہو نون اللہ
دی ذات نال عشق آ اور اور کینده
نین میری موت دی ایسے حال حرج ہو۔

عشق دا عدلہ :

کینده نین عشق ایمان
دا اگلا درجه آ۔ اوجہ الیس آ ابرون
لی ذی رہ محنت کرنی پیندی آ۔

حسب منزل نون عشق پنچاد ایمان نون
فرتہ لوئی ہو

میرا عشق عشق سلامت رکھیں باہو ایمان
نون دیان دہر دی ہو

اور ایسے مرتبہ انسان نون حسب منزل
آئے پنچاد پیندے آئے سب اوس نون
تعلے نین۔

اور باہو دعا کر رہے ہیں کہ اللہ
 انہیں دے عشق نون سلامت رکھے
 کیوں نہ عشق و جج عاشق ہے اب
 نون فنا کر لیں اے اور باہو لکھتے
 نہیں میں فنا ہو گیاں وہاں ہوں
 اللہ میرے اوس مقام نون قائم رہے۔

عشق دیاں ادکرواں :-

عشق دی
 منزلوں آسان نہیں الیہ و جج
 مشقلاں داسا منا کرنا بند اے بلال
 دیشی وانلوں تہی ریت آتے لبتا بند
 اے۔

عشق دی ہاء بد اے دا بالین عشق بہ
 سکتا ہو
 گتے جان جگر و جج آوا ویکو لبات بند
 ہو

ماہیوال وانگوں اپنا بٹ ج
 کا چھی دی نغان لبات بنا تینہ
 نیرت زکریا علیہ السلام نوران
 وانلوں آتے نال ج نا بند اے
 فیر تک عشق دا اچھیا مقدا ملدا
 اے۔

فنا فی اللہ :

بایہ اپنی ذات نوں
اللہ دی ذات وچ فنا کر چکا سن اور
کنندہ نیں میرے اندر اب اللہ اور
اوس دی خوشبو میرے سانس و وجود وچ بھلی لے۔

الف اللہ جیے دی بول مرشدہ من میرا وچ لائی ہو

نہی اثبات دا پانی ملیا پر رگے پر جانی ہو
اندر بولے منکے مجا یا جاں بھلنے آئی ہو
جیوے مرشدہ کامل باہو جیوں ایہ بولے لائی ہو

اوہ کنندہ نیں اللہ دی یاد نال انہاں
دل سینے وچ خوشبو مہلن لگے مئی اب۔
اور اوہ اوس خوشبو نال خوش نیں
کننے نیں اوہ خوشبو دین و لا انہاں
دا مرشدہ اب جس نے انہاں دا
سینہ ایمان دی روشنی نال منو کر
جھوٹا یا اب۔ اوہ کنندہ نیں اللہ میرے
اندر اب۔

ایہ تن رب سے دا قرہ وچ با فخر تعالیٰ ہو ناں کر منڈت خواجہ خردوں ترے اندر اب جیانی ہو

وحدت الوجود دا تصور پیش کر دے نیں
کہ اللہ باروں پیش لکھنا بلکہ اوہ انسان
نہ اندر اب۔

مرشد دادیدار ۹

با یو کیند سئین
مرشد دی یاد و ج ترو پ ریب سئین
اور کیند سئین که اگر اثناں دا
ایہ یو اور جو داکو بن جاو
اور اوہ لکھوی اپنی اکو بندہ
کرن غیر اوہ مرشد د دیدار لون

ایہ تن میرا چشمہ یو داتا مرشد ویکو نہ

رجاں یو

لون لون داتا لکھو لکھو چشمہ اُن کھولوں

تا اُن جہاں یو

اثناں دُعبیاں صبر نہ آداتا یو رتے دل بھجاں یو
مرشد دادیدار ابا یو لکھو کرو اُن جہاں یو

سیر اب سئین یون گے - کیند سئین

میرے لئی تے مرشد دادیدار ہی

جج اور عمرہ اے - میں صاعہ مدینے

جائے لیکھ لیکھا وے - ایہ وحدت آلو جو

دی طرف وی اشارہ کر دیا کہ اگر

اللہ انسان دے لیکھا اندر اے

غیر صاعہ جائے لیکھ لیکھا اے ایہوں

اے اندر تلاش کرو تاج طہرے

دی لوڑ نہ ہو سالی -

ضمانی الذات ۵

باسمہ کندے میں اللہ
تعالیٰ آیت اجا اب میں اوس نون کیوں
حاصل کر سکتا ہوں۔

میں کو بھی میرا دبر سوینا کیونتر اس نون بھانوں
یو

ناں سوینی نان دولت ہے کیونتر بار مناواں یو

کندے میں میرے کول آ اتنی دولت نہی
کہ محبوب بھانوں حاصل کرواں ایسے دولت
توں مراد اعمال میں کندے میرے اعمال
ہی آئے ایسے نہیں کہ اور ہا دیدار سفاں

جو میں شاہ حسین کندے میں ۵

انہی حینو جو لایا

نہ اوس مول نہ لایا

نہ ادہ منلیا نا پر نایا

نہ اوس لنگو نہ سبایا

جو آیا سو آیا

جو میں شاہ حسین ہی کندے میں

ذات دائمی نال میری اتنی اوقات

نہی کہ ایسے محبوب تک اپر سفاں

ادہ ہی اعمال دائر کر ایسے نہیں

کلمہ داورد :

کلمہ داورد سلطان باہو

دے کلام دی آں نمایاں نشانی اے۔

ادہ لہندے نین علمہ شریعت و حج داخل

ہون دا آں ہویا اے۔

کلمہ نال نبی دعوں کلمہ نال و بیانی ہو
 کلمہ میرا پر لہیا جنازہ کلمہ نور بیانی ہو
 کلمہ نال نبی جانان کلمہ رب صفائی ہو
 سر ہن حال شیطانوں باہو بیانی صاحب
 آپ بلائی ہو

یاہو لہندے نین انبیان دی زندگی دے
 آغاز توں انجام تک کلمہ اور دعایا
 سفر اے۔ اوس لوں پر لہیا ہی
 حبت مرگی اور ایمان دی اوس
 لوں پر لہیا ہی۔ اور ایہو وگا۔
 آپ نے فرمایا ہے۔

”کلمہ میرا قلعہ اے جس بندے نے
 کلمہ لوں پر لہیا اوہ میرا قلعہ
 حج داخل ہو گیا اور جس بندے
 نے قلعہ صفت نال کلمہ پر لہیا اوہ
 حد بستیان حج داخل ہو گیا“

آخیر لاسہ :

مدنی گل الیہ و سلطان
 باہو دی شاعری سے حرفی سے جدید شعر و ج
 اور فلسفہ عشقوں بیان کردہ ہیں
 انہیں دی شاعری و ج فنا فی اللہ
 فنا فی المرستہ اور فنا فی الرسول دیاں
 منزلوں و دی دسیاں لکھیاں ہیں تانال
 ہی قلموں شریعت دامتہ و سدہ ہیں۔

سوال نمبر 3 -

ڈاکٹر فقیرنا الیس د لکھنؤ د لوکاں نوں لکھ

سنیا د تانا 4

تعارف :

ڈاکٹر فقیر محمد فقیرنا وی الیہ سنیا
 د تانا جسر امیاں محمد بخش ابنی شاعری
 و ج د تانا۔ ڈاکٹر فقیرنا لکھنا باداناں
 موآنا و جس و ج اصل ت حصول دا درس
 د تانیاں۔ انسان دی زندگی دا اصل مقصد
 لکھنا اور اس نوں حاصل کرن و اسع
 انہوں لکھیاں منزلوں ط کرناں بندیاں
 ہیں اور آئیک انسان جس طرح دنیا اور
 آخرت دو نوں و ج ناکام ہوندا ہے۔

قرآن پاک دا اصل مقصد :

ڈاکٹر فقیر

محمد فقیر لکھنڈا نہیں قرآن دا اصل مقصد انسان نوں صحیح صحیح راہ و بیجا ناناں او راہ دا مسلمان ایسدا آئے اعلیٰ ترین درجہ تک انہوں بندہ ترک الحماہ یاں حج رکو دیندا اے۔

نانے لوں بین وچ یرناں دیاں ناناں دا نارکوہ
قرآن نوں بین وچ گلا غلاناں دا نہ رکوہ

ڈاکٹر صاحب لکھنڈا نہیں انہوں کھو لو اوہ اپنی زندگی یاں لوں ایس دی تعلیمات دا مطابق گزرا اوہ۔ اج مسلمان لہتی داشتکار نہیں اوہیں دی وجہ انہوں تعلیمات نوں دوری اے۔

دل نوں فقیر رہی ایہو بندہ کس
توں پرہیزیا قل قرآن سمجھیا کلفا نہ اس

ڈاکٹر صاحب لکھنڈا نہیں انہوں بھتہ تکلیف ہوندی اے ایہو ویہ کہ انسان مسلماناں نے قرآن پرہیزیا لیا مگر ایسدا مقصد نوں سمجھیں دی نوشتش نہیں لیتی۔

آس کے امید دادرس :

فقیر محمد فقیر

دی شاعری مسلمانوں کو آس کے
امید دادرس وی دیندی اب لکھن
نیں منتقل ویکو کر ڈرنا ہیں جایی دا۔

کیوں ڈرنا ہیں ویکو کہ جھلا جھلا تھلن
جائے طوفانوں دا پھین دل دا بھلا تھلن
ب

بلکہ اس دا مقابلہ کرنا جایی دا اے۔
قرآن وچ اے : ”پر منتقل دے نال آسانی
اے“

منتقل نال کرنا ایسی انسان آسان و دل
سفر کر سدا اے۔

سرت کعب اندھیرت د پھرتی اتے کال
جتن زونجھ دستوں نوڑ و موت دا حال
پھر میری ادے راکھیا تہہ لوٹی تلی تان
نار لوٹی تیر ادے مرز یا بھجے دل اسمان

منیر نیازی لکھتے ہیں اگر منتقل وقت آ
گیا اے تے فقیر سانس دلے محنت رو
اور اوجھت بول حل کرے۔

آئیگی دی نندیا :-

ڈاڑھ فقر محمد جا کا

لوگ ان دی نندیا یا ردا میں لکند
جس انسان دی زندگی دا لوئی مقصد میں
انہوں جین دا وی لوئی حق میں۔

ادہ ویرن آپ اے آئیگی دا ادہ کھاندا اے
یرا بعل لوئی

اللہ نون نہ آکو کجھ آپللیا ادس بیوں سنہی
زیں گل سوئی

اور فقیر اوہ اپنی ناکھی دا الزام اپنے
حالات اے دھم دیندا میں۔ فقر محمد
فقر لکند میں اللہ نے سب انساناں نون
برابر پیدا کیتا اے۔

تھان پکائی واپس مر یا میں رخ جدم دا
کیتا میں

زیر میں یا ادہ امرت میں سب انتے جاگ
بیتا میں

میر نیازی لکند میں میں آئیگی میں
اور نہ ہی ادہ حالات لوں الزام دیندا
میں لکند میں میں جدموں محنت شروع
کیتی فقیر منزل انا پروا ہی ساہ بیاسی۔

شاعری دا اچھا مقصد :

انہوں نے
شاعری دا اچھا مقصد سست بندیاں
نوں جفانا سی جیڑا اپنی زندگی دا مقصد
بھل لے سن۔

سنا شاعر جاگ تیرے ساتھ بکھلے بھان
تیرا سناں انیاں دے میں سوؤں گے بکھلے
لفیب

ڈاکٹر صاحب دی شاعر قیام پاکستان
دے ویلے دی لے۔ اوس توں پلاں
مسلماناں نے جیڑا پان قربانیاں دیناں
سے اور جیڑے بعد وچوں محنت میں
کرے میں انیاں واسطے سہی لے۔

محبت و حوصلہ ہی بلہ سیریں :

ڈاکٹر صاحب

انیاں لوکاں دا جیڑے محنت کرے میں
محبت و حوصلہ ہی درکھاندے میں۔

مجبور ہوک چل نہ مجبوریاں نوں دیکھو
راہیا توں منزلان دیاں دوریاں نوں
دیکھو

کندے میں انسان نوں منزل دیکھو
میں بلکہ اوس دی حوصلہ سہی نوں دیکھو
چاہی دے لے۔

صنیر نیازی کیندے نہیں کہ جہ عموں منزل
 عمل سفر کروئے بار بار کھلوکے مشغلات نہ ہو۔

کہے نہ رکے کیندے کہ رخ کد نہ بیٹا میں
 کہے نہ ہر اک کھینا کھینے تیار رخ جہ دم دالینا میں

آلوں واری جہ عموں منزل آئے تیغ جا
 آئے فنر اپنا حاسبہ سرو ایچہ حبیبی
 ڈاڑھ فقیر محمد فقیر دیندے ہیں

حرکت آ عمل دا شمار :-

ڈاڑھ فقیر صاحب

حرکت آ عمل دا بیغام دیندے نہیں کہ
 حرکت نال ہی کچھ ترقی نہ ہندی آ۔

روٹی جواں دی وچ دی آ زور حیدری
 آنتان دے آلوں پروٹھیاں ناں جو پانوں
 دیکھ

کیندے ہیں دو جیاں دے پروٹھیاں
 نا لوں پتر آ انسان ایہی رکھی سکھی
 کھالے انہوں ما با خرید تیغ کیندے ہیں :-

رکھی سکھی کھالے نقدہ اپانی ہی
 عیبہ برائی جو بڑاں نہ رسائیں جی

آخر لاسہ :-

مدنی گل ایبہ کے ڈائر
فقیر محمد فقیر کی شاعری حرکتِ عمل
کی شاعری ایبہ کے وحج اور مسلمانوں
نوں اپنی تعلیمات کے عمل کرن کے
بغلام دیندے ہیں۔ یہ ہوں انہیں شاعری
لکھی ان مسلمان انتہاء دانشوار سن مگر
یوں کے زمانے نوں و یلچیا جاوے
آج کے مسلمان کی وی درس اس۔

سوال نمبر 4 :- 'بول میں دیا باویا' کی فکری
فنی خوبیاں دسو۔

'بول میں دیا باویا' دائعارف :-

بول میں دیا باویا سجاد احمد کی کتاب
اس۔ جس کے وحج انہیں کے مختلف موضوعات
انے ڈرامے لکھے ہیں۔ ڈرامے دیباں فنی
آخری خوبیاں ایبہ ہیں کہ ہر ڈرامے
وحج ان کیبانی کے ہے ہر لوہیں کردار
ہیں 'اوس داندن بلاٹ اس' زمانہ و
مقام داون خیال، نفیاً کیا اب ایس نوں
علاوہ آغاز نوں انجام تک خیالوں کی
مربوط تقوی رشتی کے اور ایس وحج
سبق کی لچھا اس۔

'بول میں دیا جاوایا' دس فکری فن جو بیان

فکری فن جو بیان

کے دس ڈرامے دیں توڑاں "یونہیاں نہیں اور کچھ جزائیات دس یونہیاں آئے اوس ڈرامے دس بنیادیں جاندی اور کیاں نوں اگاں تو دیا جاوایا۔"

بول میں دیا جاوایا دس کردار "بول میں دیا جاوایا" ۴۴

دس کردار بچ نوں نہیں اوہ حالات دس مطالبی نہیں۔ جو ہیں اگں ڈرامے اے۔
"بچ دا میاندر" ۴۴ اے لہذا وج کردار نہیں:

سر خوش = ملدا مالک

الفنا = اوس دا عمر

اگں تھوٹا جیسا ڈرامے اے جس وج انسان دس اندر انی عمر بارے دسیا اے۔ کہ انسان دا عمر مر گیا اے اور اوہ معاشرتی پریشیاں وج ملوٹ ہو جاندا اے۔ مگر نہ لھوں او دلعامیر جاگدا اے اوہ اپنی اصلاح کر لیندا اے۔ پر کردار نوں تو لھو رتی نالی سیاں کیتا گیا اے۔

ڈرامے وحی کیانی دار بلاٹ :

پیر ڈرامے وحی

کیانی دار بلاٹ وحی موجود ہے۔ جو میں اُن
ڈرامے اے "بول مٹی دیا باو دیا"

بلاٹ : سب سے بلند اقبال سے کمان وحی لگتا ہے۔

مدیہ ہم بری ہی میک اب وحی

پڑا وحی حقیقت لپنہ ہے

نورانی ناجی باوے نال گلاں کر دی ہے۔

انیاں گلاں توں متاثر ہوئے بری ہی وحی
کوٹوں جو تھدی کہ اوس دا باوا (مٹی دا)

واقع گلاں کر دیا ہے اور اوہ لپنہ اجی ماں ہے۔

سجاد احمد نے پیر ڈرامے دار بلاٹ وحی دیا ہے۔

کیانی دی خوبیاں :

سجاد احمد نے پیر ڈرامے

وحی منفر د کیانی وحی نکلی ہے جو میں اُن ڈرامے

اے۔ - **نمبر ۵** - الپہا خوبی الپہ وحی کہ

جہلوں زا آدم خان توں بنجیے وحی قید

کردتا جاندا ہے لوک ادعے لو لوں

اپنے آئے ہوئے ظلمان دا حساب لین لگ

جاندا نہیں۔ مگر مائی میراں ادعے واسطے

جو وحی لپوندی ہے۔ کیوں بے جاواں

سہ دیاں سا بچیاں یونہ یا نہیں الپہ الپہ

ڈرامے وحی خوبی ہے کہ معاشرے وحی

برے کردار وحی نہیں مگر ماں ماں یونہی

مفالمے وچ ردائی تے تسلسل :-

پر ڈرامے وچ

کردار ایں دے درمیان مفالمے ردائی تے
تسلسل نال جوہ جاریہ نہیں :-

سرفوش :- سرفوش دے اندرون آواز آوندی اے جو بعد توں کون اے
الفبا :- میں پراغیر آں

سرفوش :- یہ قول آیا وین میں تے باہر تے لواتے نہیں

الفبا :- میں باروں نہیں اندرون آیا و اں

اور میں کی سال پیلوں تریاں برائیاں دے جو توں

و کہہ پویا ساں

سرفوش :- کل سبھی جاندا اے۔

ڈرامے دے عقیدے :-

پر ڈرامے وچ عقیدے

کہنی گئی اے۔ حیویں اں ڈرامہ اے "گھگھو گھوٹ" :-

عقیدے :- سرس :- مرافا

لارا :- ناچی :- نوکرانی

بیم :- لکھی :- بیچار :- نوکر

تینوں منڈی اے جاندا نہیں سرس کم آلا منڈا

خریدتا اے جد کھاں ناں وے بیچار او س

اے اکہ اے لکھی دی۔ لارا اپنے لئی

کر دی خریدتا اے تاکہ اپنی جسمانی ضروریات

پوریان رہے۔ او دکھاں ناں وے

سکھن۔ بیون اوہ واپس گم آوندا نہیں۔

ڈرامے دی اں حاصل ہوئی اے کہ ایہی

وچ عقیدے پوندا اے اور "بول مٹی دے باویا" :-

دے پر ڈرامے وچ عقیدے اے۔

گھبٹوں دی جوی :

مصنف دی جوی ہوندی

اے کہ اوہ تمبید جوں باد ڈرامے و ج
گھبٹوں یا دیندا جس جوں بعد لگدا اے کہ
مسئلے حل ہئی نئیں ہونا۔ جو میں "گھبٹو گھوڑا" ^{۴۴}

و ج جہ گھوں لارا سلگھنی جوں جھیر دا اے
کہ تے قارئین جوں لگدا اے کہ ہون
مسئلہ گھیر ہو گیا اے مگر نال ہی ۱۹۰
مسئلہ دا حل وی دسد اے۔

نمبر ۵ : ڈرامے و ج وی قارئین جوں لگدا اے
کہ ماٹ میراں جوی و ج زیر ملا یا لہوے گا ایسا
مسئلاں داخل : بدہ بین واسع۔

مگر ڈرامے دی جوی

ایہ وی اکھاڑ جوں بعد ادھے و ج
سلگھاؤ دا موڑ وی آؤندا اے۔

گھبٹو گھوڑا : سلگھاؤ سچیا، ویکھ

ایسا ہوندا اے اور ۱۹۰

سلگھنی جوں آں منتر سلگھندا اے جہ بعد نال
اوہ لارا جوں نثر و انگوں دس لگ
پیندی اے اور لارا بیوش ہو جاندا اے۔

نمبر ۵ : ڈرامے و ج وی ماٹے زیر

نئیں سی ملایا اوہ کیندی اے میں
۲ اگر سہرے سائیں دی ماں ساں تے
جھیر جوں وی میرا بر ایل اور چوڑی
کھا۔

پرکھیاں دا انجام :-

پرکھیاں دا انجام

ہوندا اے۔ کجھ لہانیاں دا انجام اچھے
ہوندا نہیں اور کجھ دا کجھ۔ مگر ایہیہ
وجہ قارئین لئی سبق ہوندا اے۔

جہو میں اُن ڈرامہ اے ^{بھلا منی} دیا باو یا ایہیہ
وجہ انجام اے "دل دی سچائی" کہ
اگر انسان سچے دل نال کجھ وی کرے

ادہ ایہا مقصد پاسلدا اے۔ زوفی باو نال کلاں دا اے۔
زوفی : باو اجی تو انوں سے توں اچھا کون لگا اے؟
باو : زوفی اچھا لگا اے۔

زوفی : کیوں؟

باو : زوفی دا دل سے توں اچھا اے۔

آخیر لاسہ :-

بول منی دیا باو یا "وجہ"

بنج ڈرامے میں ضیاں راہیں مصنف
انہ قارئین توں سبق دیندا اے اور پر
ڈرامے دیاں تو بیاروں وی بیاروں
ول۔ پر ڈرامے دا آغاز عقیدہ توں
کردار اے، کردار محم تو میں نہیں اور
بلاٹ وی موجود اے۔ اور پر ڈرامے
وجہ انجام وی دسیا لیا اے کہ اچھا
دا انجام اچھا نال اور برائی دا انجام
برائی نال ہوندا اے۔

سو انجری ۵

جو نگرہاں ان طرز و مزاج دی
ان جنی لکھت ان ویر وار د

تعارف :-

ارشد میر دہ الثانیہ داناں
جو نگرہاں ان جس وج سماجی ' سیاسی موضوعات
ان طرز و مزاج بردہ نہیں اور الیس دہ راہیں
قاری دی توجہ اصل مسائل ان کردان دی
کوئٹہ بردہ نہیں۔ الثانیہ اوس لکھت لوں
کہنے میں جنوں جو اے تہ تون لکھ۔ جو نگرہاں
وج ارشد میر دہ الثانیہ نہیں :-

۱۱ چاچا لورا ۱۲ تقریر دا فن ۱۳ آندہ گواندہ

۱۴ بگ

جو نگرہاں

۱۵ رل د اول

۱۶ جنی حیرا

۱۷ حقہ پر سیاہ ایدر دھان

۱۸ جیماں جلی

۱۹ جھان

۲۰ پھلے دینج

۲۱ لیس د اسفر

۲۲ بروئے

۲۳ بندہ و نائی

۲۴ دیا ہے

جو کھڑاں دا دیر داں ۵

۱- سبھی تہ سبھی نکتہ "جو کھڑاں" وج

ارشد میرن سبھی تہ سبھی نکتہ لیتی اے۔ مثلاً
انہاں دا آں التنا تہ اے دیا ہے جدے
وج کھندے نیں کہ آجکل پر کوئی دیا ہے
لکھن گت پیا اے اور اوہ دن دور نیں
جدے ہوں پنڈ اں دے وج تہاں دے وج
بسل لٹکا لٹکا دین گے دیا ہے لکھو لو
دیا ہے لکھو لو "لینا تہ مزاج اے مگر
انہاں معاشرے دی حقیقت بیان کر دیتی
اے کہ التنا تہ اے دیا ہے دا حال کس طرح
برا ہو تہا اے۔

2- امتحان نظام دی خرابی

۱۰۹۱
التنا تہ لے دا رولا "دے ذریعے امتحان
نظام دی خرابیاں بیان کر دے نیں۔
کھندے نیں کہ آجکل پر شیخ وج
مسئ نیں اور امتحان نظام دی اوس
توں باہر نیں۔ امتحان وج استاذہ
بجیاں نوں بوٹی لو اندے نیں جس
دی وج توں نقد داراں دا
حق کھا لیا جاندا اے اور پورا نظام
الیں دی لپیٹ وج اے۔

سرکاری حکمیات و ج بد عنوانی :

ارشد میرا ہے
البتائے "جی جی" و ج سرکاری
حکمیات کے ج جی ہون والی بد عنوانی
داؤ کر رہے ہیں لکن نہیں جتنے
سرکاری افسر آوہ بد عنوانی
و ج ملوث ہیں۔ اسوقت لکن نہیں
آفسر کوئی سرکاری کم کر رہے ہیں مگر نالی
لکن نہ نہ جیڑے کوئی اسوقت نہیں لکن
اور اسے لکھا گیا کہ لکن ج ج
لکھتی رہتی رہتی ہیں۔ جس کی وجہ توں
بد عنوانی بہت زیادہ ہے۔

ثقافتی خوبیاں :

انہاں نے ثقافت

توں کی اجاگر کیا ہے جو میں سادگی
ثقافت کے ایک بننا انہاں نے اپنے دیباچے
ایک و ج اس جوہی توں اجاگر کیا
آ۔ ایک دیباچہ : ① را حقیقی
ایک ② لکھتی ہے ایک ③ لکھتی ہے و غیرہ
ایک کے فائدے :

ان انسانوں کو سر

اور رگرم موسم توں محفوظ رکھتی ہے۔ یعنی
آوہ اسے البتائے و ج طرز و مزاج کے
نال نالی فائدے اور نقصان کی سزا
ہے نہیں۔

معاشرتی برائیاں :

کنہدے نہیں معاشرے
وجہ بہت زیادہ برائیاں ہی نہیں جیوں
اے اللہ اللہ اے آندھ گواندھو کنہدے نہیں
دوھیائے ہیں :

سچے پاس آلا پھیلے ← پولیس وجہ اے
کچھ پاس آلا پھیلے ← رن مرید اے
پولیس آلا پولیس وجہ اپنی نوکری ایماندار
نال نہیں کردا اور جیڑا رن مرید
اے اوہ زنائی دے اتنا قلع لگ گیا
اے کہ انہوں ہور کوئی شے نظر ہی نہیں
آؤندی۔

مولویاں دا کردار :

اللہ میرا ہے
الٹا یہ "تقریر دافن" وجہ کنہدے نہیں
کہ مولویاں نوں تقریر کرن دا اتنا
فن لیو نہ اے کہ انیاں دے جان
توں بعد جوئی بولا "اٹ کھو" کا
شروع ہو جاندا اے۔ دراصل اوہ
اشاء ہر ایسے نہیں کہ معاشرے وجہ
مولویاں نے جیڑی بنائی جانی اے
انہوں مختلف فرقیان وجہ تعظیم کرک
اور اے دوسرے دے خلاف جذبات
اجاڑ کرک ایس نال معاشرہ منقسم اے۔

غریب لوکاں اتے ظلم :-

غریب لوکاں

اتے وڈیر لھیاں دا ظلم ہو رہیا وے۔

انے انتہائی "بندہ و نالی" وچ کیند

نیں بندہ و نالی بندہ دے سارے

کے کرداں۔

① گم تھداں

② تھندے لاندے

③ وپیا ویاں، فوتلیاں دے دیکھاں پھاندا

بندہ دے وڈیرے لوک انہوں تھوڑے

فیس دے دے بندہ دے سارے

کے ادھے کولوں کھاندا نہیں۔

شری زندگی دے مسائل :-

شری زندگی

وچ وھی لیت مسائل نہیں۔

وڈ لھیا مسئلے لہیں وچ سفر زنا وے۔

ارشد میر دا انتہائی "لہیں" دا سفر

الہیں دی پوری نمائندگی کرداں۔

معنی کینداں۔

بیدل تھوڑے درکار

تسوں لہیں رہا ویا

کہیں لیں حج سفر کرنا اتنا برا ہے
 کہ لیں ناول پتہ ان النہان
 بیدل سفر کرے۔
 کیوں ہے ان سے تشریح دیاں
 سرگاہوں دی خالت ناریں اور
 دوئے سے ڈائیو لیں توں طلب
 ایچ نہیں لگا سارا اندر میل گیا ہے۔

حقہ کا رنگ

ارشد میں کہیں نہیں
 حقہ دارنگ شروع توں سادوں
 ثقافت ان سے جو دسی ہیں۔
 پر یہاں پر دعان "حج کہیں نہیں
 حقہ بیاد، ستارہ طفر رنگوں حج
 ہی اپنے نال رکھتے ہیں۔

بلبل کو باغبان سے نہ عیا دے گلہ
 قسمت میں لکھی تھی قید فعلی بیابان میں

او میں توں علامہ محمد اقبال ہی
 حقہ دے ستو عین سن اور پرویا
 حقہ اپنے نال رکھتے ہیں۔
 دے وچ پر یہاں ہی اور اولیں
 حج حقہ زلفا جانہ لیں اور
 پر یہاں پر دعان ہی ہے۔

دائے سن و اس مرد :-

دائے سنہ مطلب

عورتاں توں پھیرنا الیہ ان اخلاق

توں گراوٹاں۔ اربندہ مرد

انشائیہ "جا جا نورا" وچ او لیس

توں بیان کیتا گیا۔ کیندے نیں

"جا جا نورا" لہیاں لہیاں پھیرنا اسی

الیں توں علاوہ دائے سن توں

دی ناز نیش سی آؤند ا ادھی وچ

توں لئی کھر بر باد ہوئیں۔

ادبہ میر اپنے پر انشائیہ وچ معاشرے دے

وچ موجود افراد انہاں دے اطوار اور

آداب و اطوار بابت دیکھدے نیں۔

الیہ وچ طنز دا لہو الیہ وکے

جا جا لہیاں لہیاں پھیرنا اسی کہ اور

شران دا شفا کرنا ریا وے

تے ان دن سچ سچ شرا ریا اور جائے

توں تریلیاں آؤن لگ بییاں۔

لوکاں تے پوچھا جا توں تے

شران دا شفا کرنا ریا وے

توں ابید توں ڈر گیا وے۔

جا جا کیندے ا میں کہ کھوں ڈر داساں

اوہ ڈر اندہ اسی تے میں ڈر دے

ساں۔

صدی کل ۵۰

ارشد میر دے جو وہ النشایہ

نین اور پر النشایہ فرج اور معاشرتی

برائیاں ہوں ظر و مزاج نال اجاڑ

کردا۔۔۔ جیویں پو لیس و اس میں

کلو بنیاں دی حکم تو اینیں ردا الیہ

ظریقہ اس ظر دے نال پو لیس دے مع

وج پھرئی نال اتھق افسراں دی نندیا

کر دے۔